

Príspevok k biografii Jána Kollára*

Peter Podolan

Napriek tomu, že biografistika v prípade Jána Kollára (1793 – 1852) pokročila, aj v súčasnosti je stále možné zachytiť niektoré z nesprávnych a stereotypných podaní. Cieľom tohto príspevku je prerušiť bludnú reťaz repetície a pokúsiť sa jasne načrtnúť správne poňatie.

Spor sa týka datovania známej epizódy prvého stretnutia Jána Kollára s Rusmi, konkrétne s ruským vojenským expedičným zborom v jeho rodných Mošovciach. Toto stretnutie je v staršej literatúre viac-menej automaticky kladené do roku 1805 (resp. 1806 – 1807) a cez používanie napr. edícií tento názor kontaminoval i novšie práce a edície. Týka sa to samozrejme iba životopisných a chronologických prehľadov cielene hlbšieho a exaktnejšieho záberu, ktorých nie je veľa. Práve tu však nesprávne datovanie znamená vážny problém. Naopak existuje iba minimum prác, ktoré zmienené udalosti kladú správne do roku 1799/1800.¹

Vráťme sa ale k prameňom a úvahám o pôvode omylu. Predmetné stretnutie s Rusmi Kollár pomerne obsérne opisuje vo svojich *Pamätiach z mladších rokov života* (1836 – 1842; 1863):²

„Po skončení prvej francúzskej vojny prechádzala jazda ruského vojska, najmä kozáci, cez Turiec a Mošovce spiatky do vlasti. V Mošovciach zostali odpočívať deň-dva. U nás bolo mnoho dôstojníkov – niektorí sa u nás ubytovali, iní prišli navštíviť druhov. Rusov volajú u nás Moskál'mi a maľujú ich ako surových divých, ukrutných ľudí, preto som sa sprvoti pred nimi vystríhal a utekal. Ale keď som počul ich veselé spevy, podobné slovenským, odvážil som sa k nim a dal sa do rozhovoru. Tu ma oni na ruky brali, bozkávali, hladkali, peniaze mi dali

* Príspevok vznikol ako výstup projektu „Slováci a formovanie moderných národov v strednej, východnej (juhovýchodnej) Európe: Identita, konfesionalita, mýtus“ – VEGA 2/0208/10.

¹ Správne do roku 1799/1800: KRAUS, Cyril. *Legenda o veľkom Slovanovi. Život a dielo Jána Kollára v dokumentoch*. Martin : Osveta, 1974, s. 22-23; AMORT, ref. 10, s. 215. Chybné do roku 1805: ČERNÝ, František. *Obrázky z dob našeho probuzení*. Praha : Nákladem Českého knihkupectví a antikvariátu Dra. Františka Bačkovského, s. 242-243; ELIÁŠ, Michal. Problémy Kollárovej biografie. In *Biografické štúdie*, roč. 6, 1976, s. 108; KOLLÁR, Ján. *Pamäti z mladších rokov života*. (ed. K. Rosenbaum a prel. K. Goláň) Bratislava : Tatran, 1972, s. 340 (ďalej iba *Pamäti*); prevzaté z predchádzajúcej edície – VOJTECH, Miloslav (ed.) *Ján Kollár. Dielo*. Bratislava : Kalligram, Ústav slovenskej literatúry SAV, 2009, s. 522. Pochopiteľne existuje množstvo prác, ktoré kvôli povrchnosti prehľadu túto otázku nereflektujú.

² *Pamäti*, s. 9-214; *Spisy Jana Kollára*. Díl čtvrtý. *Cestopis druhý a Paměti z mladších let života Jana Kollára, sepsaný od něho sama*. Praha : Nákladem knihkupectví I. L. Kober, 1863. (ďalej iba *Paměti*) Podrobnosti o diele pozri PODOLAN, Peter. Cestopisné črty, slovenské a uhorské reálie v Kollárových Pamätiach z mladších rokov života. In *Štúdie o minulosti Slovenska a sveta*. Historia nova I – 2010 – 2. [online] Bratislava : Stimul, 2011, s. 89. Dostupné na internete: <http://www.fphil.uniba.sk/fileadmin/user_upload/editors/ksd/HinoI-2010-2.pdf>

– niektoré som potom poslal do českého múzea. Títo Rusi, nekričali na kone, keď ich chceli v cvale zastaviť, ako Slováci „ho, hohó“ ale „brr, brr!“ čo mi čudne znelo. U nás býval istý kozácky kapitán Ivan Danilov a poručík Boguslav Morozinskij. Keď som ich spoznal, hneval som sa na Maďarov a Nemcov, ktorí o Rusoch a kozákoch rozchyrujú rozprávky ako o dajakých ľudožrútoch a ukrutníkoch. Ivan Danilov obliekol ma do vojenskej rovnošaty, pripásal mi svoju šablú, dal svoju kopiju, posadil na koňa a v sade so mnou vystrájal všelijaké žarty. Ani sa mi nesnivalo, že ešte niekedy niekde niečo o Ivanovi počujem, ako sa to naozaj stalo. Ale o tom neskôr a na patričnom mieste.“³

Kollárovo ďalšie, súvisiace stretnutie s Rusmi sa odohralo na ceste na univerzitu do Jeny, kde bol s nimi v pomerne intenzívnom kontakte.⁴ Náhodne malo spojenie s udalosťami, ktoré sa odohrali v Mošovciach. Sprievodcom mladých Rusov bol totiž istý starý vyslúžilý vojak menom Danilov. Ukázalo sa, že veľmi dobre poznal Ivana Danilova, s ktorým sa Kollár stretol v Mošovciach:

„I vyšlo z ďalší naši rozmluvy, že průvodčí těchto mladých Rusů znal osobně onoho kozáckého hejtmana, Ivana Danilova, který v mé mladosti po první francouzské vojně, tuším pod Suvarovým, vracaje se domů přes Turec jel a v našem domě několik dnův na odpočinku byl a hospodoval, který mě co pacholika na koně bral a se mnou po záhumní jezdíval atd.“⁵

Práve analýza týchto textov poskytuje dostatok vodidiel k správne mu uchopeniu a datovaniu udalosti. Samotná štruktúra *Pamäti* v tomto prípade nie je nápomocná, pretože je zachytená epizóda Kollárovho života v Mošovciach v bloku vymedzenom rokmi 1793 – 1805, teda od narodenia do odchodu do školy v Kremnici v roku 1806. Neumožňuje teda presné zaradenie a nie je tiež isté, či je obsah bloku radený exaktne chronologicky.⁶

Píše tu pritom jasne o „skončení prvej francúzskej vojny“. Toto pomenovanie nám neumožňuje postihnúť rozdiel medzi francúzskymi „revolučnými“ a „napoleonskými“ vojnami (v nadväznosti na 18. brumaire) i s ohľadom na použitie v nižšie uvedenom prameni. Je však zrejmé, že Kollár nemal na mysli konkrétne vojenské zrážky tzv. 1. protifrancúzskej koalície (resp. v spojitosti s Ruskom išlo už o 2. protifrancúzsku koalíciu), ale najpravdepodobnejšie jednoducho „prvú“ (známu) vojnu tohto charakteru, ktorú takto odlišil

³ *Pamäti*, s. 38-39; *Paměti* s. 118-119.

⁴ *Pamäti*, s. 158-161; *Paměti*, s. 232, 233-234; podrobnejšie pozri PODOLAN, Peter. Cestopisné črty, české, moravské a nemecké reálie v Kollárových Pamätiach z mladších rokov života. In *Štúdie k slovenským dejinám*. Historia nova II – 2011 – 2. [online] Bratislava : Stimul, 2012, s. 132, 140-141. Dostupné na internete: <http://www.fphil.uniba.sk/fileadmin/user_upload/editors/ksd/HinoII-2011-2.pdf>.

⁵ *Paměti*, s. 234; *Pamäti*, s. 160. V slovenskom preklade zdôrazňujeme: „bral ma ako chlapčeka na koňa...“

⁶ Napr. v prípade pobytu v Jene totiž Kollár v *Pamätiach* načrtnol chybnú chronologickú sekvenciu.

od nasledujúcich francúzskych – napoleonských vojen.⁷ Nedá sa hovoriť ani o poradí vojen dotýkajúcich sa habsburskej monarchie, pretože i tu bola situácia zložitejšia a už pred rokom 1799 sa bojovalo i na habsburských územiach.

Spojenecké ruské vojská v roku 1799 zasahovali v Itálii a Švajčiarsku, kde pomáhali vojskám ešte rímsko-nemeckého cisára Františka I. (1765 – 1835). Rusi tu pomerne úspešne pôsobili pod velením skúseného a nadaného maršala Alexandra Vasilieviča Suvorova (1730 – 1800).⁸ Skutočne i Kollár, hoci s určitou neistotou, spomína toto meno.⁹ Ďalšie výpravy za účasti Suvorova sa už neodohrali, pretože krátko po návrate do vlasti zomrel.

Situáciu v rokoch 1798 – 1800 podrobne opisuje vo svojej monografii Čestmír Amort.¹⁰ Ruské jednotky sa na cestu do vlasti pohli 26. októbra najmä zo Švajčiarska po nezhodách, keď medzi ruskými a rakúskymi spojencami nakrátko zavládol rozkol. Cez územie Slovenska sa zbory vracali cez Prešporok, Leopoldov, Mošovce, Martin a pokračovali Liptovom a Spišom, aby líniou od Bardejova na sever prekročili Karpaty. Iný prúd prešiel na územie Slovenska južne od Košíc a cez Košice a Prešov smeroval severne k rovnakému priesmyku ako v prípade prvého prúdu.¹¹ Oneskorený ešalon prechádzajúci západným Slovenskom na konci februára a začiatkom marca 1800 viedol hajtman Ivan Morozický. Táto jednotka sa niekoľko dní utáborila pri Mošoviciach.¹² Amort navyše píše i priamo o Kollárovom stretnutí s Rusmi.¹³

Naopak existuje i jedna zmienka, ktorá by udalosti mohla klásť do roku 1805. Nachádza sa v práci *Výklad čili přímětky k Slavy dcere* (1832):

„Skladatel těchto básnj widěl w mladosti swé sám takowé diwadlo, totiž r. 1805 když kozáci po francauské wogně s Napoleonem přes Turčanskau a giné Tatranské stolice zpátkem domů táhli. Kůň klusal a kozák na něm kozácký tanec tancoval aneb gak Slowáci rjkagj hajduchowal.“¹⁴

⁷ Porovnaj napr. prehľadné predstavenie: PEČENKA, Marek – LUŇÁK, Petr a kol. *Encyklopedie moderní historie*. 3 vydání. Praha : Libri, 1999, s. 154-155.

⁸ Kollár meno Suvorov poznal veľmi dobre, o vojvodcovi písal v *Slávy dcere, Výklade... i Krátičkej známosti slovanského národa*. Znelka IV,15. KOLLÁR, Jan. Slávy dcera lyricko-epická báseň v pěti spěvích. In *Spisy Jána Kollára*. Díl první. Praha : Nákladem knihkupectví I. L. Kober, 1862, s. 224; KOLLÁR, Jan. *Výklad čili Přímětky a Wysvětlivky ku Slavy Dcere*. W Pešti : Tiskem Trattner a Károliho, 1832, s. 295. (ďalej iba **Wýklad**); napr. Krátičká známost národu Slowanského. In KOLLÁR, Jan. *Čjtanka anebo Kniha k Čjtánj pro mládež we sskolách slowanských w městech a w dědinách*. Budín : W králowské uniwersické tiskárně, 1825, s. 207.

⁹ Bližšie pozri text k ref. 5.

¹⁰ AMORT, Čestmír. *Ruská vojska u nás v letech 1798 – 1800*. Praha : Naše vojsko, 1954, 387 s.

¹¹ *Tamže*, mapa, s. 144/145, podobne 293.

¹² *Tamže*, s. 293.

¹³ *Tamže*, s. 208, 215.

¹⁴ *Wýklad*, s. 376.

V tomto prípade je jasná spojitosť „francúzskej“ vojny s Napoleonom a konečne jasné datovanie do roku 1805, čiže do doby po bitke pri Slavkove (2. decembra). Skutočne aj v tomto prípade tiahli ruské vojská cez Turiec po podobnej trase ako v roku 1799/1800. *Výklad* pritom vznikol preukázateľne skôr ako *Pamäti* a teda zmienka predstavuje vôbec prvý Kollárov prístup k tejto problematike. Zmienka je ale príliš stručná a obsahom nekorešponduje s vyššie uvedenými, pritom Kollár rád „recykloval“ svoje tézy a zážitky. Samozrejme treba brať do úvahy istý stupeň autocenzúry, pretože obraz „spolupráce“ (i keď v tomto prípade so spojeneckými) Rusmi nemusel byť dobovou podozrievavou spoločnosťou prijatý pozitívne. Nemožno sa diviť, ak zoberieme do úvahy neblahé udalosti spôsobené Kollárovi udelením medaily z Ruska. *Pamäti*, ktoré za života autora zrejme úmyselne nevyšli boli v týchto ohľadoch otvorenejšie.

Ak zhrnieme vyššie uvedené fakty a budeme ich považovať za dôveryhodné, je zrejmé že Kollár zažil osobne oba prechody ruských vojsk – tak skutočne prvý v roku 1799/1800, ako i druhý v roku 1805. Udalosti opísané v *Pamätiach* pritom treba podľa analyzovaného obsahu jednoznačne datovať do roku 1800. Túto hypotézu by definitívne mohla vyvrátiť (alebo podporiť) iba identifikácia mien dôstojníkov zmienených Kollárom predovšetkým v ruských vojenských záznamoch.

Treba však uvážiť i sériu nepriamych dokladov. Predovšetkým Kollár očividne opisuje „prvé“ stretnutie s Rusmi a obrat od opatrného k pozitívnemu prijatiu. V prípade už známej (najmä negatívnej) entity by zrejme tento psychologický motív nefungoval. Pravda pri tejto úvahe je otázne, či je možné Kollárovo prvé stretnutie bezpečne identifikovať aj s prvým stretnutím Rusov s obyvateľstvom Turca. V tomto prípade by sa tak nedalo hovoriť o strachu z neznámeho, ale skôr o negatívnom zážitku, ktorý sa uchoval v kolektívnej pamäti. Kollár by sa však iste definitívne neodhodlal k návšteve Rusov a opis negatívneho hodnotenia a obáv obyvateľstva by dozaista obsahoval konkrétne zlé skúsenosti pri prvom stretnutí (a to napriek nutne „neskoršie“ vypestovaným pozitívnym postojom Kollára k Rusom). Kollárom zachytené obavy sú však silne abstraktného charakteru a silne pripomínajú obavy vyjadrené inými účastníkmi týchto udalostí, ktoré sa ale rýchlo rozptýlili.¹⁵

Ďalším nepriamym dôkazom pre toto datovanie je Kollárova zmienka, že sa s Rusmi stretol ešte ako „pacholík“, resp. chlapček.¹⁶ Takéto pomenovanie sa určite lepšie hodí k chlapcovi vo veku 6 rokov než k 13-ročnému adolescentovi.

¹⁵ Porovnaj napr. obrazy o ruských vojskách a ich prijatí bežnými ľuďmi v románe Aloise Jiráka *F. L. Věk*.

¹⁶ Pozri ref. 5.

Podľa nateraz zistených údajov teda možno rezultovať, že sa prvé stretnutie malého Kollára s Rusmi odohralo už na jar roku 1800 a nie v roku 1805 ako sa tradovalo doteraz.

The Contribution to the Biography of Ján Kollár

As a little boy, Ján Kollár met Russian soldiers who as the allies of the Habsburg monarchy were returning home after struggles with French army. Older works set this meeting in the year 1805 (after the Battle of Austerlitz). In this paper we try to give the proof, that the right dating of this event is the year 1799/1800, when Russian army was returning from expedition in Italy and Switzerland. The foundation of this assertion is analysis of contemporary references and secondary literature on this topic.

Keywords: Ján Kollár (1793-1852), *Pamäti z mladších rokov života* [*Memoirs of the Early Years of Life*], Russian soldiers, Napoleonic wars, 1799/1800, 1805

http://www.fphil.uniba.sk/index.php?id=historia_nova

PODOLAN, Peter. Príspevok k biografii Jána Kollára. In *Štúdie k jubileu Jána Kollára*. Historia nova 5. [online] Bratislava : Stimul, 2012, s. 220-224. Dostupné na internete: <http://www.fphil.uniba.sk/fileadmin/user_upload/editors/ksd/Hino5.pdf>